

TEOLOGIJA, PANDEMIJA I DIGITALNA TEHNOLOGIJA

Nedavno smo proslavili Božić, što je u doba komunizma bilo zabranjeno. Nije se smjelo javno slaviti i čestitati kršćanske blagdane ni okriti društvene prostore. Božićno ozračje moglo se doživjeti u obitelji, a u župi samo oni koji su se odvažili sudjelovati u bogoslužnim činima. Dolaskom demokracije omogućeno je u slobodi slaviti i čestitati blagdane osobno i javno.

Prošle godine, u osvit došašća, kršćani su ostali u čudu pročitavši 'anakroni' spis, kako reče papa Franjo, u kojemu Europska unija preporučuje izbjegavanje čestitanja Božića. Usiljene strukture sugeriraju da je takva demokracija drugo lice bezbožnoga komunizma. Nazadna preporuka kontinuitet je platforme koja odbacuje činjenicu da Europa izrasta na kršćanskim korijenima. Neki pisci tvrde da preziranje kršćanske baštine znači odumiranje zapadne civilizacije.

Spis je brzo povučen, a posijani kukolj prepoznatljiv je na raznim područjima. Jer društvene strukture promiču sekularizam svodeći kršćanstvo i došašće na turističku razbibrigu. Spis je na doradi, a potrošačko društvo razvodnjava kršćansku simboliku i dekonstruira Božić. Razvidnoj „promjeni epoha” bitno pridonosi pandemija i digitalna tehnologija. Uočava li Crkva te promjene i koja je uloga teologa i teologije?

Teologija

Teologija ili razmišljanje o Bogu svoje uporište ima u riječi Božjoj, u objavi. U svjetlu vjere, koja je upućena na razum, istražuje istinu skrivenu u Kristovu otajstvu. Suvremenoj kulturi prijete opasnost krize istine i smisla, čiji je produkt beznade. Čovjek je na putu traženja istine. Pozvan je po daru Božje svetosti i slobode stupiti u dijalog ljubavi, jer samoga sebe može razumjeti samo ako se otvori tomu dijalogu. Riječ Božja otkriva čovjekovu relacijsku narav, sposobna je dijalogizirati s poteškoćama s kojima se čovjek suočava, jer Bog sluša njegove potrebe.

Teologija predstavlja razmišljanje koje nastoji razumjeti vjeru polazeći od vjere. Predmet je teologije Bog i svijet, istina i čovjek, a njezino je mjesto Crkva i zato je teologija služenje zajednici vjernika, koja posredovanjem Crkve prima riječ Božju kao temeljni kriterij svoga rada. U razmišljanjima evanđeoske poruke traži odgovor na poteškoće s kojima se susreću društvo i Crkva.

Društveno-kulturne promjene zahvaćaju pastoral, što Crkva ne smije zanemariti. Dužna je istraživati znakove vremena, tumačiti ih u svjetlu evanđelja i odgovarati na pitanja o smislu i suodnosu sadašnjega i budućega života. Da bi Crkva, poglavito pastiri i teolozi, mogla što bolje razumjeti i raščlaniti društvenu stvarnost i čovjeka, treba surađivati s raznim znanostima.

U toj će suradnji pastiri i teolozi, uspoređujući određene događaje i pojave, očima vjere prosuditi odgovora li to što se čini Božjoj istini. Teolog, razlikujući izvor i motive svoga kritičkog stava, dopušta da mu vjera pročistiti pogled i sve čini da se objavljena istina dublje uočava, bolje razumije i prikladno izlaže. Teološko istraživanje treba produbiti spoznaju objavljene istine i povezivati je sa životom kako bi pomoglo ljudima doći do dubljega poznavanja vjere.

Društvo je rastrgano u suprotnostima, između tjeskobe i nade. Znanstveni duh, osobito tehnička dostignuća, oblikuje kulturu i način mišljenja, a nerijetko se odbacivanje Boga i vjere prikazuje kao zahtjev znanstvenoga napretka, pa se povećavaju protivštine. Sukladno teološkoj znanosti teolozi tragaju za prikladnijim načinom priopćivanja kršćanske poruke, kako bi ona našla istinski odjek u čovjeku.

Teolog je pozvan razlučivati dobro od zla, istinu od laži, pravdu od nepravde. Propitkuje crkvenu praksu vjere, osluškujući čovjeka analizira i kritički vrjednuje stvarnost te predlaže normativna pastoralna rješenja. Teologija u svomu promišljanju nastoji o kontekstu i, proučavajući ga, traži načine za cjeloviti navještaj vjere. U tom vidu zapažamo da je zapadni svijet prožet sekularizmom i relativizmom, što osporava kršćanske vrjednote, a čemu može pridonijeti simbioza pandemije i digitalne tehnologije.

Pandemija

Već se dvije godine intenzivno govori o pandemiji, koja u cijelomu svijetu neposustalo izaziva mnoge pomutnje. Svojom razornošću stvara nesigurnost i patnju, narušava zdravlje i razbija zajedništvo, uzrokuje dugoročne posljedice i smrt. Državne vlasti, svjesne odgovornosti, poduzimaju razne mjere da se zaustavi širenje zaraze. Osim maski i razdaljine kao moguće rješenje provodi se cijepljenje, što je kod nekih izazvalo određeno nepovjerenje prema društvenim ustanovama i medicinskoj znanosti te ubrzalo podjele u društvu. Stvorila se ozbiljna napetost između necijepljenih i cijepljenih. Jedni sumnjaju u vrsnoću cjepiva, a drugi ga vide kao rješenje.

Osim razornosti i manjka znanstvenih spoznaja oko virusa, još je pogibeljniji nesklad oko pronalaženja rješenja, jer se zbog nape-

tosti produbljuju antagonizmi. U egzistencijalnoj pukotini stvara se prostor za manipulaciju virusom i patnjom, ustanovama i čovjekom, vjerom i znanošću. No medicinska znanost je neosporno bitna. Bog je dao čovjeku razum da istražuje stvorene stvari, jer imaju vlastitu istinitost i zakone. Metodička istraživanja, ako se obavljaju znanstveno i sukladno moralnim načelima, ne će se protiviti vjeri, jer vjera i znanost imaju izvor u Bogu. Ali poteškoća nastaje kada se smatra da stvorene stvari ne ovise o Bogu i da čovjek može s njima raditi što hoće bez obzira na Stvoritelja.

Odbacujući vječne istine, čovjek postaje autonoman te, osim podložnosti centrima moći, upada u zamku oholosti i sebičnosti. No može li ucijenjen i potkupljen čovjek, koji zanemaruje tragove Božje dobrote, istinito predočiti znanstvena istraživanja i svjedočiti vjeru? Koliko god je preuzetno odbaciti medicinska dostignuća, isto tako apsolutiziranje znanosti produbljuje neravnotežu, a zbunjenosti pridonese oprečni stavovi znanstvenika o znanstvenim činjenicama.

Zbog takvih i sličnih nejasnoća, osobito zbog manjka etičnosti, a uz spregu centara moći, politike i medija kreira se nepovjerenje i sumnja u pandemiju, što kod nekih stvara dojam nemoći i određene tiranije. Ako znanstvenici, u ovom slučaju s polja medicine, koji, često s protuslovnim govorima, raščlanjuju obilježja koronavirusa, tvrde da ćemo dugo s njim živjeti, razumljivo je da to potiče nesigurnosti. Da bi znanstvena istina doprla do ljudske svijesti, bitno je da vodeće osobe i ustanove, bez osobnih probitaka, jasno komuniciraju i artikuliraju pandemijsku prijetnju, jer će tako pridonijeti povjerenju i smanjiti strah kao sredstvo manipulacije.

Kako bi posvijestile empatiju prema životu i zdravlju, društvene strukture ističu krilaticu „odgovornost za druge”, što u svojim temeljima ima evanđeosku poruku. No takva se promidžba ne bi smjela zaustaviti samo na govoru o pandemiji, nego je treba primijeniti na sve životne stadije. To znači da je neodgodiva briga za život od začeca do smrti, za sve bolesnike, za vrsnoću života siromašnih i prognanih, nezaposlenih itd.

Pandemija je kušnja za pastoral i zajedništvo. Hrvatski su biskupi, na tragu poruka pape Franje, više puta, osobno i zajedno, upozoravali na opasnost zaraze te su u konačnici podržali cijepljenje. Istaknuli su da ono treba biti dobrovoljno, a da COVID potvrde ne bi smjele postati oblik prisile na cijepljenje i uvjetovanje radnim mjestom, jer to stvara strah i otpor. S obzirom na dvojbe glede koronavirusa i cijepjenja, neki biskupi i teolozi daju izjave, ali nije dovoljno pojaviti se u medijima, već je bitno što reći i kako nastupiti, jer su ujedno i svjedoci evanđelja. Stvorila bi se napetost ako

bi samo isticali pouzdanje u znanost, a da pritom ne pozovu vjernike na molitvu i smisao vjere, koja svojim svjetlom obasjava znanost i vodi istini.

Pandemija je razgoltila slabosti tradicionalnoga pastorala i krizu vjere. Osim što se prorijedio dolazak vjernika u župnu zajednicu i na sakramente, također se rastače suživot između mladeži i starijih. Odrasli mladima prenose kršćanske vrjednote, ali ako se produbi životna pukotina, pitanje je kako će se u budućnosti prenositi vjera. Ljudska se sudbina oblikuje u relaciji s drugima i na toj razini treba paziti na zarazu te inzistirati na odgovornosti da se ne bi banaliziralo život i smrt. Pandemija je potaknula virtualne oblike zajednice, a 'online pastoral' upućuje na vrjednovanje digitalne tehnologije.

Digitalna tehnologija

Digitalizirana kultura mijenja shvaćanje života i smrti, istine i ljubavi. Utječe na poimanje prostora i vremena, čovjeka i pastorala, kulture i odnosâ. Tehnokratska paradigma postaje dominantna, želi zagospodariti svim područjima tako da se tehnika često shvaća kao ključ tumačenja života. Internet je olakšao život, ali stvorio je neke standarde koji promiču nove poteškoće kao što je društvena otuđenost. Digitalno okruženje može, zbog gubitka etičke svijesti, postati područje nasilja i manipulacije. No pojava pandemije neočekivano je otkrila neke tehnološke blagodati i zamke, pa je nužno proučavati prednosti i nedostatke tehnologije, mogućnosti i utjecaj na čovječanstvo i crkvenu zajednicu, jer čovjek se, sukladno kibernetici, sve više smatra 'informacijskim organizmom'.

Neosporan je doprinos tehnoloških otkrića u napretku čovječanstva. Dovoljno je vidjeti učinke interneta, informatičke tehnologije i biotehnologije; isto tako robotizacije i umjetne inteligencije, koja mnogo brže obrađuje unesene podatke u računalo, pogotovo kvantno, u odnosu na ljudski mozak, pa su je neki stručnjaci, preplašeni tim uspjehom, usporedili s razvojem atomske bombe (Stuart Russell). Sukladno kiborškoj tehnologiji i antropologiji, postupno se promiče neizvjesnost sučelja mozga i računala čiji je krajnji cilj čitati misli (Elon Musk). Očito se radi o transformaciji koja vodi promjeni ljudske osobnosti i kreaciji posthumanizma.

Apsolutiziranjem tehnike čovjeka se može onesposobiti za susret s istinom i bitkom, jer bi se život promatrao iz tehnokratskog obzorja u smislu da je ono što je tehnički ostvarivo, ujedno i dopušteno. Time se stvara tehnicistički mentalitet prema kojemu je istinito poistovječeno s mogućim, a računalstvo postaje središte

bitka, čime se sugerira da ljudski duh ne ide tragom bitka, nego *factuma*, tehnike i znanosti. Opasnost je da se izgubi objektivnost istine, da njezin kriterij postane učinkovitost i da potenciranjem napretka vjera i tradicija postanu nekorisne.

Tehnika je zamamna i širi obzorja, pa treba duhovno i etički odgajati ljude da se njome odgovorno služe, a ne da ih zarobi te da nju i znanost diviniziraju. U tom slučaju može doći do pomutnje ciljeva i sredstava, pa jedini kriterij postaje interes i dobit. S pravom se, nakon promjene poretka odnosâ, nameće pitanje učinaka, tj. ako tehnika prevladava, koje su posljedice za čovjeka? Stoga treba poticati dijalog između teologije i znanosti, propitkivati odnos teologije i umjetne inteligencije, kako kulturu i emocije implementirati u računalo, kako uspostaviti interakciju stroja i čovjeka te moralno-etičkih postavki. Pod raznim ideološkim utjecajima tehnika se usmjeruje na samu sebe, postaje iracionalna, što uključuje odbacivanje smisla i vrjednota, pa se pitamo ovisi li čovjek o Bogu ili je proizvod ljudskih napora?

Teologija dolazi od riječi *theós-lógos*, što znači govor o Bogu, a tehnologija od *téhnē-lógos*, a znači nauk o vještinama. U središtu govora o teologiji je Bog, a u središtu govora o tehnologiji je stroj. Pojam *téhnē*, koji je donedavno pred pojmom *lógos* imao sporednu ulogu, u posljednje doba stekao je samopouzdanje u svoju moć te u suvremenoj kulturi ima raširenije povjerenje nego *lógos*. U kontekstu znanstvene revolucije tehnika uzima prednost i gotovo odbacuje *lógos*, a čovjek može napredovati samo ako uskladi *lógos* i *téhnē*, u suprotnomu, kako reče papa Benedikt XVI., naziru se mračni scenariji. Ako se čovjek povjeri samo tehnologiji, znanosti i njihovu napretku, smatrajući da oni daju odgovor na sva njegova pitanja, tada tehnika ima bolju ulogu od logosa.

Pandemija je ubrzala uporabu digitalnih tehnologija s kojima se pastoral u nekom obliku obnašao pomoću interneta. Pastoralna skrb *digitalom* znači koristiti tehnologiju u evangelizacijske svrhe, ali treba biti oprezan, jer tehnologija ima različite učinke pa se Crkvu može olako doživjeti kao neku agenciju, a svećenike i katehete kao servisere služenja na daljinu. Povezivanje *online* i želja za virtualnim svijetom može postati opsesivna te se osoba može odvojiti od stvarnosti i zapostaviti životne interakcije i suradnje. Time se remeti ljudski naravni ritam i rast, što se reflektira na pastoral i navještaj vjere.

Pomoću tehnologije na raspolaganju su velike mogućnosti navještaja evanđelja i susretanja osoba koje na mrežama objavljuju razne sadržaje, pa je bitno omogućiti im stvarni susret u župnoj

zajednici. To je velik izazov za Crkvu. Internet može biti prostor za one kojima su istina o evanđelju i Crkvi nepoznati. Digitalna sredstva bi trebala pomoći da se što lakše dođe do ljudi, da se okupljaju iz karitativnih razloga, oko slavlja vjere i riječi Božje, a ne da ostanu negdje na margini kulture, vjere i Crkve. Bitno je nazočiti u digitalnomu svijetu da bismo ostali vjerni navještaju evanđelja. No, virtualni svijet je nedovoljan, jer prije svega treba personalizirati vjeru i susresti Isusa Krista te pastoralno raditi u sinodalnomu stilu.

Digitalne tehnologije u pastoralu postaju *mjesta* i način dopiranja do vjernika, tražitelja istine i smisla. Za Crkvu se radi o susretu s ljudima tamo gdje se nalaze, a mnogi su samo na društvenim mrežama i zato je Crkva pozvana osmišljavati 'digitalni pastoral'. Jer, internet je dio života, nije opcija, nego činjenica. Crkva je pozvana u tu kulturu unositi evanđelje, istinu i vjeru. U pastoralu će trebati nastojati oko isticanja jasnih antropoloških načela i duhovnih dimenzija da se ne bi čovjeka, kroz transhumanizam, degradiralo i udaljilo od Boga. Da se 'digitalni pastoral' ne bi pretvorio u *téhnē* i sveo na digitalnu razmjenu algoritama, potrebno je trajno evanđeosko obraćenje, prosudba, otvorenost Duhu Svetomu i *Lógosu*.

Alojzije Čondić